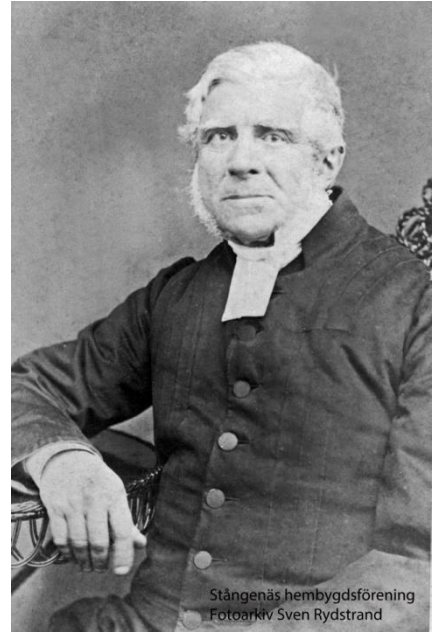

Prosten i Bro grundade Jordbruksbank och Mejeri Av Sven Rydstrand

Ur Hällungen 1953

PASTORATENS kyrkoherdar var under gångna tider bygdernas ledande män inte blott i andligt avseende utan kanske lika mycket, när det gällde de världsliga bestyren och angelägenheterna. Till sin präst måste man vända sig inte bara när man skulle ta ut lysning, döpa barn, lösa ut brev m.m., utan även, åtminstone på många håll, då man ville ha råd angående skötseln av sin gård eller behövde ett lån för byggande av bostad etc.

Prästen var en auktoritet, som man trodde på lika fast som på Gud. Han ansågs helt enkelt vara fullkomlig och kunde inte fela. Men man fruktade honom också mycket, ty han hade rätt att bannlysa sina församlingsbor och "sätta dem i stocken", om de inte efterlevde kyrkans lag.

Det är inte uteslutet, att det fanns präster, som missbrukade denna sin makt och satte folket i skräckstämning i stället för att hjälpa dem. Men en och annan framstår dock för eftervärlden såsom en verklig föregångsman, och dokument och traditioner vittnar i detta fall om den nästan otroliga möda en präst kan ha nedlagt för sin anförtrodda bygds och dess innevänares bästa.

En prästman av det senare slaget fanns i Bro pastorat under åren 1830–1877. Han hette Carl Adolf Thudén och var bördig från Uddevalla, där han föddes en julidag år 1793 såsom son till en handlare. Efter studier i sin hemstad och vid Uppsala universitet, där han fick de högsta betyg, som vanligen brukade ges, blev han prästvigd år 1816. Intill år 1830 var han sedan lärare vid Gustafsbergs barnhus. Med mycket stor röstövertikt blev han sistnämnda år utsedd till kyrkoherde i Bro pastorat,

C. A. Thudén var skolman ut i fingertopparna, "och så fort han anlät till Bro, satte han sig i sinnet att söka få till stånd folkskolor i de fyra församlingar, varav pastoratet då bestod. Han lyckades också därmed, men det gick först efter mycket arbete och med stort motstånd. Hundratals sidor skulle kunna ifyllas med klagoskrifter, riktade mot "den galne prästen", som man kallade honom. Att han ville bygga skolhus och anställa lärare, när bönderna själva, enligt deras egna uppgifter, saknade nöjaktiga bostäder och skälig lön för sitt arbete, det ansåg de vara galenskap. Men prosten ville med folkskolans hjälp söka få bort fattigdomen och skapa ett lyckligare släkte av barnen. Det förstod inte folket.

I Bro församling var det redan vid den nye kyrkoherdens ankomst donerat till ett folkskolehus,

fastän detta till följd av hårt motstånd inte blev byggt förrän år 1853. Svårigheter uppstod också att erhålla lärare. Först 1854 kom den förste examinerade folkskolläraren till Bro.

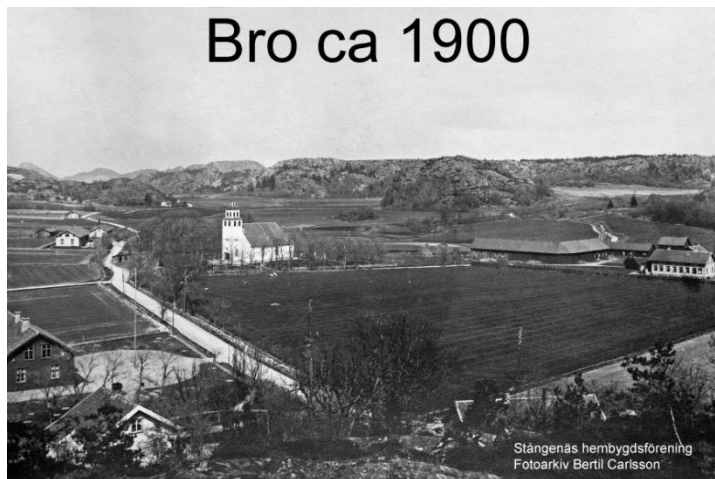
I Lysekils samhälle, som då hörde till Bro pastorat, uppstod mycken strid om skolan. Innevånarna i det lilla fiskeläget ville inte bygga något skolhus, utan de ville hellre ha ett pryddigt torn på sin lilla träkyrka. Detta tyckte prosten i Bro var oförnuftigt, och han försökte på stämmorna att tala så varmt han kunde för folkskolan. Han lyckades också att omsider få en skola till stånd, men det var först efter många och långa strider och besvärligheter.

Det råder intet tvivel om att det var rätt dåligt ställt i ekonomiskt avseende för de bohuslänska bönderna vid mitten av 1800-talet.

Havreodlingen, som till följd av exporten länge hade varit en ganska god inkomstkälla för dem ända in på 1800-talet, hade så småningom upphört. Jorden hade nämligen helt enkelt upphört att bära skördar. Den var utsugen, ty man hade odlat havre år efter år och inte haft tillräckligt med djur, så att det blivit någon gödsel. Husen, som stått sedan 1600-talet och i många fall ändå längre, höll nu på att förfalla ty man hade mestadels ont om virke för reparationer. Studerar man domböckerna från denna tid, finner man en förvånansvärt stor omsättning på gårdarna, åtminstone i de trakter, som det här är fråga om. Den ene efter den andre av bönderna gör konkurs och flyttar från trakten. Var blev det av dem? Kanske en och annan hade såpass mycket kvar, att han kunde köpa biljett till Amerika.

Under dessa förhållanden var det inte så lätt att vara kyrkoherde i pastoratet på Stångenäs för en ansvarsfull prästman, Thudén ansåg, att han borde göra något för bygdens utveckling, och det är troligt, att han bjöd till allt vad han förmådde. Redan på 1830-talet blev han traktens ombud för Rikets Ständers Bank, och till sammans med dåvarande klockaren, Hans Jacop Lysell, bestyrde han därefter om lån från denna bankinrättning för de allra sämst ställda bönderna. Men många av gårdarna var redan så högt in-tecknade, att sådana lån inte kunde erhållas. Då beslöt prosten att på eget bevåg och med tillsats av egna medel grunda ett slags jordbrukarkassa eller bank i sin egen prästgård. Här fick de bönder eller andra, som hade pengar, lämna in dem mot en viss procents ränta. De, som ville ha lån, fick sedan låna dessa pengar mot borgen och in-teckning i gårdarna.

Detta företag blev bönderna till så stor hjälp, att flera framstående män i pastoratet blev intresserade av att år 1856 i Bro prästgård bilda en sparbank, kallad Bro pastorats sparbank, och för vilken prosten Thudén blev ledare. Det var kanhända den allra första sparbanken på den svenska landsbygden, och den blev även mycket anlitad. Sedermera blev den flyttad till Lysekil, där den ännu i dag driver sin verksamhet under namn av Lysekils sparbank.

Ett av prosten Thudéns största intressen var skötseln av prästgården, som omfattade c:a 60 tunnland åkerjord. Han nedlade mycket arbete på uppröjning av nya marker, bortförande av sten, Dikning m.m. och han ivrad mycket för god kreatursskötsel. Tjänare hade han många, och de hölls av honom i sträng tukt och ordning.

På 1870-talet började bönderna i våra sydligare landskap efter mönster från Danmark att tänka på en utvidgad kreatursskötsel och mjölkproduktion. På en och annan större gård anlades också mejeri för mjölkens förädling. Dessa nya idéer nådde snart prosten Thudéns öron, och redan 1873 fick han bönderna i Bro och Brastad intresserade för att gemensamt genom en förening bilda ett mejeri. Det var i ett tidigare uppfört affärshus på gården Störreberg, som detta mejeri, det kanske allra första föreningsmejeriet i vårt land, började sin verksamhet. Här bedrevs sedan mejerirörelse tills fram på 1900-talet. Det gamla mejerihuset står förresten ännu kvar.

Prosten var själv inte med i mejeriföreningen, ty han var då över åttio år gammal och hade arrenderat ut sin gård, men äran

för mejeriets tillkomst var dock hans. Han fick tyvärr icke uppleva mejerirörelsens och det övriga föreningslivets utveckling och blomstring i bygden, ty han dog redan år 1877.

Men det är alldeles säkert, att han skulle ha fröjd sig storligen om han fått veta hur bra bönderna nu har det, då de endast behöver köra ut mjölken till landsvägen och sedan får betalningen punktligt pr post rätt bra med pengar också. Så välordnat hade inte bonden för hundra år sedan.

Som ett led i sin strävan att förbättra folkskolan och avhjälpa lärarebristen beslöt prostens också att både ekonomiskt och på annat sätt hjälpa fram ynglingar, som ville bli folkskollärare. De förberedande seminariekurser, som han för dessa anordnade i sin prästgård, hade väl mest karaktären av katekesplugg, men utan tvivel bidrog de dock mycket till att en rad utmärkta folkskollärare kunde rekryteras från dessa bygder under hans tid. Prostens idéer om sådana förberedande seminariekurser upptogs senare av andra präster och lärare.

Innan prostens Thudén nära 84 år gammal skildes hädan hade han sålunda hunnit med att uträtta ganska mycket till gagn för sitt pastorat och dess innevånare. Han var en de nya idéernas och de goda initiativens man, och han ville reformera, för att folket skulle få det bättre. Att han blev klandrad och fick många motståndare, var inte hans fel, ty det är ju ingen givet att kunna vara alla till lags.